

Työn lähtökohtana on monissa nykynäkemyksissä selvästi siintävä rinnakkaisuus triniteettiopin ja kirkko-opin välillä. Ekumeenikot ovat jo pitkään tuottaneet tekstejä ideasta, jonka mukaan erilaisten kirkkokäsitysten voidaan väittää heijastavan erilaisia käsityksiä kolmiyhteisestä Jumalasta. Haudel itse kannattaa tätä rinnakkaisuusteeksi kutsumaani ajatusta ja esittelee hyvinkin asian- tuntevasti sitä, miten mainitut teologit rakentavat triniteettioppiaan ja kirkko-oppiaan rinnakkaisuusteisiin varaan. Katsausmaisten selostuksien lisäksi Haudel pyrkii aina lopulta sanomaan sen, mikä kussakin mallissa on hyvää ja huonoa. Loppuluvussa hän esittää oman näkemyksensä kirkko-opin, triniteettiopin ja vielä lisäksi ilmoituskäsityksen rinnakkaisuudesta. Yhdistelemällä erilaisia malleja hän päätyy käsitykseen, joka hänen omasta mielestään on raamatullinen, Nikean uskontunnustuksen mukainen ja ekumeenisesti hyödyllinen. Lutherin ja suomalaistenkin tutkijoiden vaikutus mallissa näkyy siinä, että mallin yhtenä kantavana rakenteena on Jumalan asettuminen samalla kertaa ihmistä vastapäätä ja hänen lähelleen. Mystiikan ja ontologian ulottuvuuksissa Jumala on lähellä, mutta samalla Jumala ei sulaudu ihmisen omaan kokemukseen, vaan asettuu sitä vastapäätä.

Haudelin kirja on hyödyllinen, jos haluaa saada asiantuntevan yleiskatsauksen nykykeskustelusta. Hänen omassa mallissaan tietynlainen "reseptin" teko häiritsee: tekijä pyrkii kokoamaan suuren määrän ruokaineita niin, että kutakin niistä on tarpeeksi mutta ei liikaa. Tällä menetelmällä saadaan aikaan sopiva trinitaarinen keitos. Yleensä tällaisella metodilla onnistutaan näkemään terävästi aiempien mallien huonot puolet. Tässä Haudel mielestäni onnistuukin usein hyvin. Oma malli sen sijaan jää profiilittomaksi ja himmeäksi. Vaikka työ on hyvin laaja, olisin myös kaivannut kriittisempää ja laajempaa keskustelua patristisista

tutkimustuloksista. Nyt tekijä olettaa usein sumeilematta isien konsensuksen, joka harvesterin tavoin korjaa trooppisesta runsaudesta halutunlaisen sadon.

Itse edustan sitä tutkimuslinjaa, joka ei juuri usko rinnakkaisuusteisiin. Triniteettioppi ja kirkko-oppi ovat dogmihistoriassa kumpikin kulkeneet etupäässä omia latujaan. Niiden rinnakkaisuutta on argumentoitu lähinnä 1900-luvulla ekumenian kirkkopoliittisista tarpeista käsin. Klassiset oppimääritelmät, kuten esimerkiksi IV Lateraanikonsiiliin vuonna 1215 Johanneksen evankeliumin (17:22) avulla laatima analogia entis –oppi, lähtevät päinvastoin siitä, että Isän ja Pojan ykseys on varsinaisesti hyvin erilaista kuin uskovien keskinäinen yhteys taikka yksimielisyys. Haudel olisi voinut kyseenalaistaa rinnakkaisuusteisia paljon enemmän, niin huterilla historiallisilla jaloilla tämä modernissa teologiassa valtavan biodiversiteetin tuottanut idea itse asiassa seiso. Nykyisen keskustelun hahmottamisessa olisi Haudelin lisäksi hyvä käyttää esimerkiksi vastikään ilmentynyttä *Oxford Handbook of Trinitarian Theology* -teosta, johon olen omia kriittisiä puumerkkejäni laajemmin piirtänyt.

Toisaalta on tietysti niinkin, että kreikan kielen ihmistä tarkoittava sana *anthrōpos* tulee verbistä *anathrein*, "katsoa ylöspäin"; ihminen siis pyrkii ylöspäin katsomalla myös omaa olemistaan määrittämään. Tämä ajatus innoitti jo kirkkoisia etsimään ihmismielen ja triniteetin välisiä rinnakkaisuuksia, eikä siksi kaikkia analogioita pidä kiistää. Kirkko-oppiin saakka rinnakkaisuuden idea ei silti ehkä sittenkään ulotu. Nykyisen triniteetiopillisen keskustelun edelleen runsastuessa ja ulottaessa lonkeronsa yhä kauemmaksi olisi välillä virkistävää lukea kirja, jossa kristinuskon monoteismi nostettaisiin sille kuuluvaan kunniaan. Triniteetin suhteen voitaisiin yhtyä keskiaikaiseen creodon: "Kolminaisen salaisuudet /

järjelle on aina uudet. / Kuka syntyy, lähtee keistä, tunnustan: ei näy se meistä" (suomennos Risto Saarinen).

RISTO SAARINEN, PROF.
HELSINKI

HEATHER PRINGLE

Himmlerin suuri suunnitelma: Arjalaisen herrakansan etsintä. Suom. Vappu Orlov & Anna Orlova. Helsinki: Bazar 2009. 512 s.

Naziści spisek okultystów. Ohjaus: Tracy Atkinson, Joan Baran. Tuottaja: Cinnabar pictures, 1998. 95 min.

Kolmannen valtakunnan ja natsien historiaa on viimeisten vuosikymmenten aikana tarkasteltu lukemattomissa julkaisuissa, dokumenteissa ja elokuvissa. Mielenkiinto tätä Saksan historian synkkää ajanjaksoa kohtaan ei kuitenkaan osoita laantumisen merkkejä, vaan aihe tuntuu olevan jatkuvasti ajankohdainen. Yhtenä osoituksena siitä on kanadalaisen historiaa popularisoivan Heather Pringlen teos Himmleristä ja tämän toimista arjalaisuuden löytämiseksi ja pönkittämiseksi. Kirjan englanninkielinen alkuteos *The Master Plan. Himmler's Scholars and the Holocaust* ilmestyi 2006, suomennos kolme vuotta myöhemmin. Kirja sai näyttävän vastaanoton suomalaisessa lehdistössä.

Pringle etenee ajassa lähtien liikkeelle Himmlerin lapsuudesta ja kasvun vuosista. Hän kuvailee, kuinka tuleva natsi sai virikkeitä muinaismuistoista ja menneisyydestä kiinnostuneelta isältään, joka järjesteli iltakaudet omia kokoelmiaan poika apunaan. Vuosien kuluessa ajatus arjalaisuuden alkuperästä, mennei-

sydestä ja edessä olevasta loistavasta tulevaisuudesta sekä rotuteorioista kiteytyi yhä kirikkaammin Himmlerin mielessä. Hän perusti *Ahnenerben*, eräänlaisen sukututkimuskeskuksen, jonka piiriin rotuteorioiden ja saksalaisen menneisyyden tutkimus keskittyi. Kenttätyö oli kallista ja *Ahnenerben* ylläpito vaati valtavan määrän rahaa, jota jouduttiin usein hankkimaan myös arveluttavilla keinoilla muun muassa varastetulla patentilla.

Ensin arjalaisuuden jälkiä etsittiin ruotsalaisista kalliopiiirustuksista ja karjalaisten runonlaulajien parista, sitten Tiibetistä ja Intiasta mittailemalla väestön piirteitä ja tekemällä valoksia heidän kasvoistaan. Esineistöä, tallenteita ja valoksia säilöttiin valtavat määrät varastoihin ja niitä myös esiteltiin näyttelyissä. Sodan sytyttyä valloitetujen alueiden museoista ja kirjastoista tuli oivallisia ryöstön kohteita, jotka kartuttivat arjalaisen alkuperästä kertovia kokoelmia. Viimeisin, karmein ja vastenmielisin vaihe oli tarkoin valittujen juutalaisten kuljettaminen muilta leireiltä Natzweilerin keskitysleirille, jossa nämä saivat luovuttaa luurankonsa saksalaisen tieteen käyttöön, kun heidät ensin oli kaasutettu kuoliaaksi kaasukammiossa, joka oli rakennettu leirille juuri tätä tarkoitusta varten. Liittoutuneiden lähestyessä mahdollisimman monet suurella työllä ja vaivalla kerätyt kokoelmat pyrittiin hävittämään, mutta saksalaisen pedantin kirjanpidon vuoksi jälkipolville jäi riittävästi todistusaineistoa tämänkin hankkeen eri vaiheista.

Himmler ei suinkaan työskennellyt *Ahnenerben* parissa yksin vaan hänellä oli lukuisia apulaisia eri puolilla maailmaa. Joukossa oli niin arvostettuja tiedemiehiä kuin tuntemattomuuden hämäristä esiin nostettuja, tieteellisen uransa vasta alussa olevia nuorukaisia, jotka hetkessä nousivat korkeisiin asemiin. Apulaisten kannalta traagista kuitenkin oli suosion lyhytaikaisuus. Mikäli tuloksia ei syntynyt riittävän

nopeasti tai tutkimustulokset eivät miellyttäneet Himmleriä, tutkijat siirrettiin pian vähäpätöisempiin tehtäviin ja korvattiin uusilla lahjakkuuksilla. Tieteen totuusarvoista kiinnostuneet joutuivat väistämättä syrjään ennemmin tai myöhemmin, koska kukaan heistä ei pystynyt todistamaan Himmlerin teorioita oikeiksi. Lähtöpässit saivat myös ne, jotka tyhjensivät valloitetujen alueiden arvoesineistöä natsi-Saksan museoihin liian hitaasti.

Suomen kannalta kiinnostavaa on, että alkuvaiheessa tutkimuksessa oli mukana yksi suomalainenkin, Yrjö von Grönhagen -niminen aatelismies, jonka Himmler lähetti saksalaisen musiikintutkijan kanssa vuonna 1936 Karjalaan nauhoittamaan vanhojen tietäjien muistissa säilyneitä loitsuja ja ikivanhoja runoja. Grönhagenin sai kerättyä talteen suuren määrän katoamassa ollutta karjalaista perinnettä. Yhtä hyödyllistä ei jälkipolvien kannalta ollut ruotsalaisten kalliopiiirusten tutkimus – saksalaistutkijat onnistuivat paikoin miltei hävittämään ainutlaatuiset piirroset sillä seurauksella, että Ruotsin viranomaiset antoivat heille porttikiellon.

Koska *Ahnenerben* palkatut tutkijat vaihtuivat edellä mainituista syistä tiuhaan tahtiin, kirja vilisee henkilönnimiä. Juuri, kun lukija ehtii tutustua yhteen hahmoon, tämä korvautuu toisella. Kirjan loppuun tekijä on tosin liittänyt kommentoidun luettelon tärkeimmistä kirjassa esiintyvistä henkilöistä, mutta siitä huolimatta lukijan on viisainta pyrkiä seuraamaan itse asiaa ja olla kiinnittämättä liikaa huomiota toimijoihin. Se ei ole loppujen lopuksi edes vaikeaa – kirja on kirjoitettu mukaansatempaavasti ja hauskasti, vaikka siinä esiintyy aivan uskomattomia ja samalla järkyttäviä kertomuksia. Esimerkkien valinnassa Pringle on halunnut varmasti tietoisesti kärjistääkin eikä hänen käsitystään natsien toiminnan mielekkyydestä ole vaikea lukea rivien väliltä. Hän ei juuri katso asioita natsien

kannalta eikä näin ollen pyri esittämään asiaansa kovin objektiivisesti.

Teos pohjautuu kirjallisuuteen, lehdistöön, painettuihin dokumentteihin ja haastatteluihin. Varsinainen tutkimus se ei ole, joskin tekijä on nähnyt suuren vaivan laajan aineiston keräämisessä ja saanut apuakin runsaasti eri puolilta. Hanke on ollut kunnianhimoinen ja haastava – tekijä kertoo, ettei hän työhön ryhtyessään osannut sanaakaan saksaa. Kielitaito on varmasti vuosien kuluessa karttunut, vaikkakin kyseinen tunnustus eittämättä heittää pieinoisen epäilyksen varjon varsinkin alkuvaiheen materiaalinkeruun ylle. Ilmeisesti hän on ollut melko pitkälti sellaisen aineiston varassa, jota hänelle on käännetty (valtavat määrät) saksasta englanniksi.

Historiantutkimuksen kannalta kirja saa lukijansa hiljaiseksi. Tutkimuksella, joka tarkoitushakuisesti tähtää tietyn, oletetun asian todistamiseen, olipa se sitten totta tai valetta, ei voi olla kantavuutta. Toisaalta surettavat kaikki ne hukatut voimavarat, jotka on käytetty väärin teorioiden todistamiseen ja pönkittämiseen ja valheellisen tutkimusaineiston tuottamiseen. Osa 1930–1940-lukujen vaihteessa kerätystä aineistosta on osoittautunut käyttökelpoiseksi myöhemminkin. Jälkikäteen on kuitenkin vaikea arvioida, mitkä tulokset pohjautuvat objektiivisiin tutkimuksiin ja mitkä on tahallisesti väärennety. Vääristämällä vaikka vain osa tuloksista vaarannetaan eittämättä koko tutkimuksen uskottavuus.

Kansallissosialismin arjalaisjuurien etsimisestä lähtee liikkeelle myös natsien okkultistista uskontoa tarkasteleva dokumentti *Naziści spisek okultystów* (Nazis The Occult Conspiracy). Siinäkin Himmlerillä on keskeinen rooli, olihan hänellä okkultistisia harrastuksia jo ennen kuin hän oli tavannut Hitlerin ja juuri hän kehitti natsien uutta uskontoa, jossa Adolf Hitleristä tehtiin jumala.

Dokumentti esittelee natsien uskonnollisuuden mytologista taus-

taa, symboleja ja natsismiin ja sen kohtaloihin kietoutunutta astrologiaa. Useista uskonnoista tutun hakaristin Hitler valitsi uuden uskonnon tunnukseksi symboloimaan arjalaisuuden voittoa. Myös verellä ja marttyyriudella sekä idealla yliihmisyydestä oli tärkeä rooli uudessa uskonnossa, joka pohjautui pitkälti pakanallisiin ja skandinaavisiin myytteihin.

Himmler puolestaan valitsi Rheinifaltd-Westfalenin koillisosassa sijaitsevan Wewelsburgin renessanssilinnan SS-joukkojen koulutus- ja kokouskeskukseksi ja kunnosti sen läheisen keskitysleirin vankityövoimalla mieleisekseen. Linnasta tuli uuden uskonnon symboli. Sen yhden tornin kellariin rakennettiin krypta korkea-arvoisimpien SS-miesten viimeiseksi leposijaksi. Siellä Himmler suoritti myös omia palvontamenojaan. Nürnbergin roomalais-mallinen kokoontumisareena toimi niin ikään uskonnollisten tapahtumien näyttämönä. Alueella marssittiin hakaristin ja muiden symbolien muodossa ja pukeuduttiin muinaisgermaaniin, roomalaistyyppisiin asusteisiin, joita täydensivät hakaristein koristellut haarniskat ja liput.

Kovin syvälinen tämän pääosin mustavalkoisen dokumentin anti ei ole. Se kuitenkin yhdistää hyvin okkultistisen uskonnon kansallissosialismin aatemaailmaan ja auttaa sitä kautta ymmärtämään oudoilta näyttäviä rituaaleja oikeassa kontekstissa. Kuvan laatu on valitettavan huono, heikompi kuin monissa vastaavissa tuon aikaisissa dokumenttikuvissa.

**TUIJA LAINE
PROF., HELSINKI**

LIISA VÄISÄNEN & JUHA LUODESLAMPI

**Uskosta taiteeseen.
Helsinki: Lasten Keskus
2010. 243 s.**

Liisa Väisänen ja Juha Luodeslampi ovat tarttuneet kiinnostavaan aiheeseen julkaistessaan käsillä olevan taiteen ja uskonnon välistä suhdetta käsittelevän kirjan. Filosofian tohtori Liisa Väisänen (s. 1964) on matkailualan yrittäjä, joka valmistui Helsingin yliopistosta pääaineenaan yleinen kirjallisuustiede. Myöhemmin hän on tutkimustyössään keskittynyt sivuaineenaan opiskelemaansa estetiikkaan. Väisänen on opiskellut Sorbonnessa, Kairoissa ja Genovassa, missä ilmeisesti nykyisin pääsääntöisesti asuu. Väisänen tuntuu monin tavoin olevan aiheestaan intoutunut. Hän on perehtynyt nimenomaan pyhiinvaellusten teologiaan ja uskonnollis-kulttuuriseen matkailuun ja toiminut jo jonkin aikaa matkanjärjestäjänä pyhille paikoille ainakin Italiassa, jossa hän on suorittanut matkailualan opintonsa. Väisänen on opiskellut myös teologiaa.

Juha Luodeslampi (s. 1969) on uskonnonpedagogi, pappi ja taiteilija. Hän on julkaissut filosofian oppikirjoja ja uskonnonpedagogista kirjallisuutta ja artikkeleita. Hänen kuvanveistoon keskittyneestä taiteellisesta tuotannostaan on käsillä olevan kirjan mukaan "uskonnollinen tai elämäntutkimuksellinen pohjavire". Luodeslampi toimii uskonnonpedagogiikan lehtorina Uskonnonpedagogisessa instituutissa.

Väisänen ja Luodeslampin teos sisältää tekijöiden yhdessä ja erikseen kirjoittamia artikkeleita taiteiden ja uskonnollisen ajattelun suhteesta. Yhtäältä Väisänen erityisalaan pyhiinvaellusten vetäjänä ja toisaalta yhteiseen harrastukseen kuvataiteiden saralla liittyy kirjoittajien ensimmäinen kohtaaminenkin "tiellä Santiagoon taideteosten äärelle". Taiteella kirjassa tarkoitetaan eri-

tyisesti kuvataiteita. Muu taide kuten kirjallisuus tai musiikki olisivat oman erityistutkimuksensa aihe – ja sellaisia toki teologiankin saralla on olemassa jo useita. Erityisesti musiikinteologia sekä musiikin filosofisten edellytysten ja mahdollisuuksien pohdinta on synnyttänyt jo tähänkin mennessä useita monografioita. Vanhan viisauden mukaan rajaamisesta mestari tunnetaan. Tässä teeman rajaamisessa tekijät näyttävät onnistuneen hyvin. Tosin laajahko taidehistoriallinen osio on osin niin laaja ja yksityiskohtainen, että se ei ainakaan ensimmäisellä lukukerralla tahdo avautua. Lisäksi moni asia unohtuu ja hautautuu varsin seikkaperäisesti ja perusteellisesti esitetyn informaatiomäärän alle.

Vaikka kirja kokonaisuudessaan on tehty ja suunniteltu yhteistyössä, kirjan luvut on jaettu kirjoittajien kesken. Liisa Väisänen nimiin on kirjattu noin 125 ja Luodeslampin 65 sivua. Väisänen tekstuaalisesti suurempi osa selittyy sillä, että hän on edellä mainitun pitkäkän taidehistoriallisen luvun kirjoittaja. Tällaisissa yhteistyönä kirjoitettuisa kirjoissa on usein vaarana se, että kirjassa saattaa ilmetä toistoa, jos yhteistyö ei ole saumatonta. Tässä kirjassa tätä ongelmaa ei juuri ole vähäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta. Vain kerran tai kaksi olin havaitsevani saman asian kerrotun kahdesti.

Kirja ei varsinaisesti ole tarkoitettu oppikirjaksi, mutta muutamassa kohdassa olin havaitsevani tyylin tasolla "pedanttista oppikirjatyylillä", hieman kaavamaista steriilisyttä. Kirjoittajien tarkoitus ei ole kuitenkaan ollut "olla taideopetusta, vaan opetusta taiteeseen". Ensimmäisellä lukukerralla tällainen ilmaisu tosin sekin saattaa vaikuttaa hieman sumealta, mutta ymmärrän sen tässä yhteydessä siten, että kirja ei pyri olemaan oppikirja vaan johdatus estetiikan ja uskonnon suhteeseen. Se ilmaisee myös sivistyksellisen pyrkimyksen, jossa halutaan ohjata ihmisiä taideteosten äärelle reflektioky-